

УДК 78.044.3

Кожома Ю. – студ. кафедри
культурології РДГУ

МИСТЕЦТВО ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДКОЄМНОСТІ

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що у здійсненні головної мети відродження і оновлення особистості, народу чи держави – досягнення високого рівня розвитку цивілізації, оволодіння культурно-мистецькою спадщиною набуває все більшого значення. Розпредмечуючи таким чином час, видобуваючи з культурних цінностей минулих епох сконцентровану в них творчу енергію суспільної думки та особистої думки митців, маємо можливість перетворити її на своє сьогоднішнє надбання і, більше того, зробити активною силою для все нових зрушень у майбутнє. На сучасному етапі розвитку світової цивілізації, як єдності національних культур, гармонізація соціально-особистісного розвитку полягає у залученні до духовно-історичного успадкування людства, квінтесенцією якого виступає мистецька спадщина.

Мета дослідження полягає у розкритті ролі мистецтва як фактору соціально-культурної спадкоємності.

Стан дослідження теми є достатньо суперечливим. З одного боку, про роль спадкоємності у мистецтві писали дослідники самого мистецтва, а особливо Г.Гегель, теорії якого дотепер мають неперехідне значення. З іншого боку, конкретно до ролі мистецтва як фактору соціально-культурної спадкоємності звернень мало і вони переважно дотичні. На сучасному етапі фундаментальне значення у галузі історично-духовної спадкоємності мають ідеї Г.Гессе, Х.Борхеса, М.Поповича, Є.Маланюка [6].

Роль соціально-культурної спадщини крізь призму мистецтва спеціально дотепер майже не розглядалась. Сучасне мультикультурне середовище робить таке дослідження можливим, а з переходом до нового творчоцентричного образу світу і відповідних нових парадигм воно є необхідним. Мистецтво, як і кожне соціальне явище, має свою історію, започатковану наскальними зображеннями тварин, ритуальними танцями і співами, кам'яними ідолами тощо. Загальновизнано, що розуміння розвитку мистецтва як прогресу не є правомірним [1; 80]. Незаперечним є й те, що певні періоди його розвитку не збігаються з загальним розвитком суспільства [1; 88]. Конкретно-історична форма суспільної практики, що ґрунтується насамперед на певному типі суспільного виробництва, породжує специфічний естетичний досвід, який детермінується певною сферою опанованого людиною буття.

Позитивні зрушення в загальному соціально-економічному становищі суспільства, розвиток науки зумовлюють можливість і потребу дедалі глибше досліджувати внутрішній світ людини, її соціальні взаємостосунки. Такий взаємозв'язок усіх елементів суспільно-історичної практики та естетичного досвіду дає можливість поділяти історію мистецтва відповідно до історичних епох, крізь які пройшло людство. Правомірність таких понять, як первісне мистецтво, що за тривалістю охоплює майже три чверті історії, зумовлена характером матеріального виробництва, яке не виходить за межі збирання та полювання. Епоха варварства, коли людство здійснювало перехід від збирання й полювання до продуктивного господарювання, час формування моногамної сім'ї та перших політичних організацій суспільства, характеризується принциповими здобутками, що зумовили перехід до цивілізації [2; 591].

Історія мистецтва, якою її сформувала у XVIII ст. європейська наука, починала відлік з грецького та римського античних мистецтв як найдавніших із відомих людству. Засновник історії мистецтва Й.Вінкельман, створивши «Історію мистецтва давнини» (1764 р.), висунув ідею розуміння мистецтва як суспільної діяльності, як вираження глибинних і найістотніших поривань народу [4]. Згодом, у результаті ґрунтовного дослідження античного мистецтва,

було виявлено зв'язок його з мистецтвом східних народів – носіїв ще давнішої цивілізації. Саме ця цивілізація справила великий вплив на античні культури Греції й Риму, а отже, на всю європейську цивілізацію. То було мистецтво Шумера і Аккада, Стародавнього Єгипту, Вавилону, Ассирії та інших держав і народів, які населяли територію Малої Азії й розвивалися на майже однотипних економічних і культурних засадах, мали спільні риси культури й були пов'язані не тільки війнами, а й культурним, господарським обміном та запозиченнями. Вже такі послідовники Й.Вінкельмана, як Ф.Шиллер, В.Гумбольдт, Й.Гельдерлін та Г.Регель починали загальну історію мистецтва саме з мистецтва Стародавнього Сходу.

Щодо історії європейського мистецтва, то його вже тісно пов'язували з визначеними на той час основними культурно-історичними епохами – середньовіччям, Відродженням і Новим часом. Мистецтво Нового часу – періоду, що збігається з розвитком та формуванням капіталістичної економічної формації, а в ширшому розумінні європейської цивілізації, характеризується складною внутрішньою диференційованістю, а отже, іншими принципами історичної періодизації. Бароко і класицизм, сентименталізм і романтизм, класичний і критичний реалізм – історичні форми мистецтва так званої буржуазної або, за сучасним визначенням, індустріальної доби до її кризи на межі XIX-XX ст. Вони характеризуються як виразники певних духовних течій і принципів художнього відображення дійсності, Якщо названі художні течії спершу змінюють одна одну за часом, то починаючи з другої половини XIX ст., виникає особлива ситуація, коли одночасно існує значна кількість художніх напрямів і течій як споріднених між собою, так і принципово протилежних: реалізм і натуралізм, соціалістичний реалізм і модернізм (абстракціонізм, футуризм, експресіонізм, сюрреалізм, дадаїзм тощо).

Поряд із ними формувався і специфічний феномен модерної доби, що дістав назву масового мистецтва, або масової культури. Культуру сучасної доби визначають як культуру постмодерну, що сформувалася в умовах переходу до постіндустріального та інформаційного суспільства. Для постмодерну характерним є вихід мистецтва за межі традиційних і звичних визначень, існування в ширших життєвих контекстах. Щодо закономірностей історичного розвитку, то вони реалізуються як діалектична взаємодія художньої спадкоємності, традиції і новаторства.

Художня спадкоємність – це внутрішня тенденція розвитку мистецтва, яка забезпечує збереження художніх надбань, розвиток змісту й розширення сфери мистецтва. Саме спадкоємність забезпечує наступним поколінням засвоєння художнього досвіду; від нього відштовхується нове покоління в пошуках ширшого простору для творчості. Художня традиція – закріплена в художньому досвіді, свідомості єдність художнього змісту й форми, що забезпечує адекватне художньому втіленню сприйняття об'єкта художнього відображення. Традиція є необхідною умовою існування культури взагалі і мистецтва зокрема, адже вона гарантує збереження культурного і художнього досвіду, зв'язок і взаєморозуміння поколінь. Художня спадкоємність характеризує акт і результат художньої творчості щодо засвоєння традиції.

Художнє новаторство – це тенденція розвитку мистецтва, в основу якої покладено співвимірність та співзвучність часові, здатність здійснити розвиток нового змісту, а також відшукати, створити відповідні зображально виразні засоби. Співвідношення між традицією і новаторством, а отже, й характер спадкоємності є досить гнучкими, і в різні історичні періоди в різних типах культури ця взаємодія відбувається специфічно.

Деякі вчені у XX ст. заперечували зв'язок та наступність культур. Так, А.Тойнбі вважав, що великі цивілізації – єгипетська, греко-римська, європейського середньовіччя та ін. народжуються, розквітають та вмирають у своїх власних рамках, не передаючи нічого наступним цивілізаціям [7]. Це, на нашу думку, відмова від ідеї прогресу людства як об'єднаної спільноти. Напроти, просвітницько-марксистська думка усіяло підкреслювала, що розвиток культури йде шляхом відмирання «непотрібного» та народження нового, але все

життєздатне переходить із старої культури в нову [3; 33].

Очевидно, що в кожній позиції є своя правота і всі вони повинні бути враховані при вивченні світового мистецтва.

Особливо цікавою є ідея соціально-культурної спадкоємності, що прослідковується у літературі. «Поєми Гомера, «Божественна комедія» Данте, драми В.Шекспіра, «Фауст» Й.Гете, «Євгеній Онегін» О.Пушкіна, «Війна і мир» Л.Толстого – це, – відзначає О.Бушмін, – картинна галерея пережитих людством епох. У творах мистецтва життя втілене в конкретному неповторному моменті історичного розвитку і в неповторних формах, і в цьому полягає їх незамінність, їх неминуще, «вічне» значення, «унікальність» кожного з них» [8].

Однією з форм історичної спадкоємності є повторюваність. Звичайно, жоден твір не повторює повністю іншого, однак у кожному неповторному цілому є повторені елементи, особливості. Твір кожного письменника – результат його творчих зусиль і водночас – засвоєного досвіду попередників та сучасників. У кожному творі є таке, що зближує його з іншими творами. Звичайно, відмінність і подібність не є абсолютними, вони взаємодіють. Кожен талановитий письменник – спадкоємець і новатор.

Кожен жанр чимось пов'язаний з попередником. Кожен напрям асимілював завоювання попереднього, розширивши можливості естетичного освоєння дійсності. Розглядаючи питання літературної спадкоємності, знаходимо у тих письменників, яких порівнюємо, подібні прийоми зображення, образи, текстуальні аналогії. І.Франко писав: «Творчість поетична – діло свободне, залежне від натури і успособлення людини; правдиві, великі поети не подібні один до другого, кожний має щось свого, осібно, чого ніхто інший не має, і для того вказування поетові взірців до наслідування завсігди має свої злі сторони. При тім же у кожного правдивого поета головна річ не те, що він навчився від других, але те, що з власної душі, з власного чуття вносить в свою поезію і в суспільність. Але, з другого боку, в нинішніх часах жоден правдивий поет не може обійтися без школи, без вироблення форми і язика, без знання того, що і як висказували і висказують інші великі поети» [5; 123]. Отже, йдеться про засвоєння письменником досвіду попередників.

Спадкоємність ідей спостерігаємо у письменників, близьких за світоглядом. Своєрідний характер має спадкоємність у розвитку засобів художнього зображення. Ф.Достоевському належить відома фраза «Всі ми вийшли з Гоголівської «Шинелі». У даному випадку письменник мав на увазі спадкоємність у відборі матеріалу і засобах художнього зображення. «Гоголівський» напрям продовжили І.Тургенєв, М.Некрасов, Д.Григорович, які після Гоголя показали долю «маленької людини».

Отже, мистецтво є беззаперечним фактором соціально-культурної спадкоємності. Його вплив відчувається у всіх стилях і видах матеріальної та духовної діяльності людства упродовж усього його розвитку. Явище повторення, дублювання інформації є присутнім з давніх давен у позитивній формі – формі трансляції загальнолюдських моральних, етичних та естетичних цінностей людства для наступних поколінь.

Список використаної літератури

1. *Берестовская Д.С.* Культурология / Д.С. Берестовская. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2005. – С. 80-88.
2. *Ерасов В.С.* Социальная культурология: Учеб. для студ. высших учеб. заведений. – 2 изд. испр. и доп. / В.С. Ерасов. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 591 с.
3. *Енгельс Ф.* Походження родини, приватної власності й держави / Пер. з нім. / Ф.Енгельс. – Х.: Держ. вид-во України, 1995.
4. *Теорія та історія світової і вітчизняної культури:* Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993. – 390 с.
5. *Мороз М.* Іван Франко: Бібліографія творів 1874-1966 / М.Мороз. – К., 1966.
6. *Українська і зарубіжна культура:* Довідникове видання. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 372 с.

7. **Тойнбі А.Дж.** Осягнення історії: Збірник / А.Дж. Тойнбі / Пер. з англ. Е.Д. Жаркова. – М.: Рольф, 2001.
8. **Ференц Н.С.** Основи літературознавства – [http:// pidruchniki/literatura/spadkoyemnist](http://pidruchniki/literatura/spadkoyemnist).

Резюме

Аналізується роль мистецтва як фактора соціально-культурної спадковості у сучасному суспільстві.

Ключові слова: соціально-культурна спадковість, мистецтво, сучасність, Україна.

Summary

Kogoma U. Art as factor of sociocultural succession

The role of art is analyzed as a factor of sociocultural heredity in modern society.

Key words: sociocultural heredity, art, contemporaneity, Ukraine.

Надійшла до редакції 30.11.2012 р.